

Олександра ІГНАТОВИЧ

ХУДОЖНІЙ СВІТ РОМАНУ МИХАЙЛА ТОМЧАНІЯ «ТИХЕ МІСТЕЧКО»

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (36) 2016

УДК 821.161.2-3.09(477.87)

Ігнатович О. Художній світ роману Михайла Томчання «Тихе містечко», 13 стор.; бібліографічних джерел – 10, мова – українська.

Анотація. У статті простежується художній світ автобіографічного роману Михайла Томчання «Тихе містечко» (1969), події якого розгортаються у часи Другої світової війни в рівнинній Угорщині та рідному краї прозаїка, селі, названому у творі – Горбки. Роман належить до творів, що оповідають про закоханих, у яких на перешкоді війна між їхніми народами чи політичні ситуації («Берег» Ю.Бондарева, «Варшавська мелодія» Л.Зоріна, «Зона нахнення» Й.Банаша та ін.)

Художній світ роману «Тихе містечко» М.Томчання пропонує осмислення доби, що змінила життя героя твору і його земляків, не оминаючи замовчувану в радянський період тему Карпатської України; змальовує кохання, що приходить у будь-яких життєвих обставинах, і його поява – символ продовження історії цивілізації; показуючи розбіжності у взаєминах між людьми, акцентує на таких морально-етичних цінностях, що їх єднають; послідовно відстоює територіальну, культурну цілісність України; художньо виписуючи загальну картину життя тих років, автор відшукує позитивні смисли в минулому, передаючи їх наступним поколінням.

Ключові слова: художній світ, роман, часо-просторові зв'язки, історична пам'ять, архетип солдата, загальнолюдські цінності.

Роман Михайла Томчання (1914 – 1975) «Тихе містечко», написаний 1969 року, становить другу частину відомої трилогії «Жменяки». Роман – автобіографічний, тож потужно забарвлений особистісними переживаннями письменника, які вимальовуються на тлі історичних подій Другої світової війни в рівнинній Угорщині та рідному краї прозаїка, селі, названому у творі – Горбки, яке є, водночас, батьківщиною головного героя трилогії – Івана Жменяка.

Твір «Тихе містечко» свого часу привернув увагу критиків, літературознавців, письменників (Г.Височана, Ю.Балеги, В.Пойди, В.Попа, Ю.Шкробинця [1], Ю.Бродюк). Звично його також аналізують у контексті трилогії «Жменяки», як, наприклад, В.Поп у монографічній праці [7]. Усе ж художній світ твору потребує глибшого дослідження, зважаючи і на його місце у набутку письменника, і на ступінь майстерності Михайла Томчання-романіста.

Коли йдеться про художній світ, то розуміємо його як «сукупність подій, образів людей, обставин, створених засобами слова, підпорядкованих естетичним законам» [4, с. 278], тобто складові, що дають можливість вивчити твір як «системно організовану цілісність» [2].

Мета статті – простежити художній світ роману Михайла Томчання «Тихе містечко».

Серед романного доробку Михайла Томчання «Тихе містечко» позначене особливою сповідальністю. Не в останню чергу цьому сприяло те, що у радянський час постать Михайла Томчання викликала «інтерес» в певних колах сучасників: чи справді підтримував Карпатську Україну в 1939 році, чому опинився в Кішуйсаллаші (Угорщина) в роки Другої світової війни? Отака «недовіра» змусила письменника піти з роботи в газеті «Закар-

патська правда»; його твори у краї до 1949 року не друкували; та, як пригадував Василь Поп, «сигнали» про минуле М.Томчання стали на заваді присвоєння йому Шевченківської премії (1965 року) [6, с. 8]. Траплялося, чув закиди: «український буржуазний націоналіст, гортійський викормиш» [6, с.1].

Тож художній світ роману «Тихе містечко» охоплює три доленосні події в житті письменника: 1) перше вимушене і тривале розлучення з рідною землею; 2) історію кохання; 3) усвідомлений вибір – стати письменником. Слід зауважити (і це немало важить!), що всі питання вирішилися для письменника щасливо: повернувся додому, збагачений життєвим досвідом; кохання увінчалось омріяним шлюбом і гарним розміреним сімейним життям; на письменницькому шляху – знаменний успіх «Жменяків» – роману, що перекладався мовами народів Радянського Союзу, а також угорською, словацькою, прибалтійськими мовами; роман був інсценізований і ставився багатьма театрами країни. Понині «Жменяки» – єдиний твір із закарпатської літератури ХХ ст., який екранізовано. Можливо, такі життєві уроки і дали сміливість Михайлові Томчанію звернутися до минулого, аби висловити наболіле.

Роман складається із трьох частин, які в свою чергу поділяються: I – на 16 розділів, II – на 12 розділів, III – на 14 розділів. Оповідь ведеться від першої особи і поєднує в собі різні часо-просторові площини і зв'язки – минуле життя героя в Угорщині в період Другої світової війни; давноминуле – коли протагоніст згадує свої дитячі роки та життя в рідному краї; сучасне – доба, з якої ведеться розповідь і яка слугує тим майданчиком історичної пам'яті, що їй довіряє читач. Побудова твору ускладнена вмонтованою у провідний

сюжет повістю, що переносить нас із угорських степів до рідного Жменякового села – Горбки. Ця повість і є першим твором, який пише герой роману, молодий поштовий службовець Юрко Телегазі, аби розповісти своїй коханій – угорській дівчині – Ілушці про батьківський край, і аби самому, хоч у такий спосіб, перенестися у рідні гори.

Цікаво, Михайло Томчаний зауважував, що до особливо хвилюючої теми варто звертатися в літературному творі літ через двадцять, коли міне гарячковість сприйняття, або, іншими словами, узгодяться «між собою етика пам'яті і етика забування» [5, с. 9]. Отже, роман будується на феномені історичної пам'яті, яку розуміємо як «вітальність і дієвість культурно зумовленої й постійно актуалізованої інтерпретації минулого в орієнтирних рамках сучасного життя конкретних суб'єктів» (Й.Рюзен) [див. 5, с. 19]. Тобто у романі йдеться про «індивідуальну пам'ять про минуле» [3, с. 155], причому письменник мовби стверджує: «індивідуальне минуле визначає індивідуальне майбутнє» [8, с. 9]. У героя, в час Другої світової війни, відбувається становлення життєвих цінностей, які сповідуватиме в подальшому і які дозволили йому стати тим, ким він є.

Експозиція твору знайомить нас із молодим героєм, що має мінімум пожитків і «притоптує двадцять п'яту зиму» [9, с. 8] в чужому місті, а використаний автором прийом антиципації: «А-а-а, ви не одружені? У нас одружитесь, пане, наші дівчата вже не відпустять вас» [9, с. 8], або «Одружилися тут, Дюрку, запустили в землю корінці...» [9, с. 10] мовби натякає, що на Юрка Телегазі у Кунсаллаші чекає наречена.

У холодну зиму тут юнака зустріли привітно: незнайомі люди подбали про те, аби винайняли йому кімнату, хоча й були вже сповіщені (поштові службовці!) – він тут на «перевихованні». Одразу дізнаємося «сurgiculum vitae» героя – сам із Закарпаття, народився в сім'ї заробітчанина – батьку було «вісімнадцять років, коли вперше поїхав до Америки. Слабеньким був на свої роки, то у шахті воду носив вуглекопам» [9, с. 18], потім у «шахтах Пенсільванії – вугілля добував» [9, с. 23]; мав Юрко прізвище, отримане від угорського урядника, котрий, аби не плутатись із численною сільською фамілією Романків, дав одній її гілці прізвище Телегазі – «Повна хата» [9, с. 24]; герой «закінчив середню школу та відбув службу в чехословацькій армії» [9, с. 13]; знайомимося із колегами юнака, що працювали на Кунсаллаській пошті (доктор Мартович, Ленке Надь, Пішта Секереш) та зародженням стосунків у новому місці (Ілонка, Жужі, Рац, Ілушка), а також пошуками «своєї єдиної».

Зав'язка – зустріч із Ілушкою – першою красунею Кунсаллаша, «гордістю... містечка, ...куманської родини» [9, с. 55]. Розвиток подальших подій відбувається у зв'язку з розгортанням взаємин з Ілушкою. А це вже входження в життя цілого містечка: заможної родини Кертейс, Фері

Борнемісса, Шандора Парді, сім'ї Сіладі – батьків Ілушки, Ернеста Чергаті; тут йдеться й про складну справу, яка спіткала Юрка – розслідування його діяльності в 1939 році, що було реакцією на донос, якого надіслав свій же – земляк; під впливом кохання до Ілушки і сумуючи за рідним домом, героєм починає писати твір про батьківський край. Увесь другий розділ – своєрідне переплетення життєвих колізій героя в Кунсаллаші з першим літературним досвідом – написанням повісті, з якою й знайомимось зі сторінок роману.

Третя частина містить **кульмінацію** твору, коли дізнаємося, що угорська комісія виправдала юнака, а відтак – **ретардація**: підготовка Ілушки до весілля та спостереження Юрка за її клопотами, а також його навчання на поштових курсах у Будапешті.

Розв'язка роману – одруження в Кунсаллаші Юрка Телегазі з Ілушкою Сіладі.

Як спостерігаємо з фабули твору, Михайло Томчаний торкнувся драстичних тем, які або не порушували в радянські роки, або висвітлювали лише з певного кута зору. Йдеться насамперед про події березня 1939 року. В особовій справі письменника був запис: «1.III. – 15.III. 1939. Службовець міністерства зв'язку, м.Хуст» [6, с. 8]. У «**Тихому містечку**» головний герой цілком відверто розповідає своїй коханій: «Пливли дні за днями, втікали від тої страшної для мене дати – п'ятнадцяте березня... (йдеться про бій на Красному полі 15 березня 1939 року. – О.І.) ...У той час чимало нашої молоді скупалося навечно в холодній воді... Схопили тебе, руки зв'язали телефонним кабелем – і в Тису.... А Тиса, Ілушко, несла тихенько українські трупи, зв'язані дротами, у тихий Дунай». [9, с. 93,94]. Так, хоч і телеграфним стилем, розповів письменник у радянський час про Карпатську Україну і долю її захисників.

Потрапив Телегазі на чужину в умовах Другої світової війни, всупереч власній волі, коли Угорщина вже зайняла землі Фельвдейка (територія Закарпаття та Південної Словаччини, окуповані в 1938 і 1939 роках) [9, с. 83], отже рідний край Юрка. Водночас спостерігаємо – багато людей, що оточують його в Кунсаллаші, не виявляють ворожості, а дехто ще й прагне зрозуміти його, бути доброзичливим. Насамперед – це Ілушка, його кохана, котра у відповідь на таку розповідь Юрка мовить: «Не хочеться вірити, що таке витворили наші люди... А в нас тоді від радості били у дзвони, в церквах молебні служили... Я теж молилася за ріст нашої держави...» [9, с. 94]; директор пошти, доктор Мартович, надає Юркові схвальну характеристику, коли той вдруге іде на виправдальну комісію, та намагається чимшвидше здобути дозвіл своєму працівнику на одруження з Ілушкою: «Дюрку, я буду пес – не чоловік, коли завтра не будеш тримати в руці того папірця. Телеграму даю в Дебрецен, Ілушко, – і зник за дверима, зігрітий людським добром» [9, с. 242].

А з іншого боку, автор змальовує земляків: один, на догоду часу, змінює своє прізвище на угорське, інший – «ламає язик», переходячи на угорську в розмові зі своїм же краянним-власником ресторану, але той, Раковецький-бачі: «оглянув нас, наче робив переоцінку. Він витягнувся, щоб показати свою повну висоту, чи може так здавалося, бо ми з товаришем сиділи... Відтак Раковецький заговорив по-українському про свою фірму, де можна розмовляти всіма мовами світу...» [9, с. 15], а сам він володів ще й румунською, німецькою, французькою.

Донос, через який Юрко Телегазі мав великі неприємності, написав давній знайомиць-земляк. А поряд із цим, угорське містечко з гордістю видавало найгарнішу дівчину за «русина-тештвейра» (русина-брата): «Найкращу чорнявку нашого містечка візьме русин, бо наші хлопці, що могли б женитися, шукають собі не жінку, а великий посаг!...

– Ви чули, Парді казав: коли вийде Ілушка за його сина, то він запише на нього увесь маєток...

– Хіба не русини стояли на варті навколо нашого Ракоція? Хоч небагатий народ, але чесний» [9, с. 82].

Усе ж, звертаючись до історичного минулого, герой коментує: «Нас поплескували, як доброго коня, і нагадували нам, що ми є народом «генс фіделіссіма» (народ, якому можна вірити)... І замість нашої мови – дали свою, угорську. Така була платня за вірність» [9, с.16] (йдеться про національно-визвольну війну проти Габсбургів 1703-1711 рр. – О.І.). Та й непорозуміння в національному питанні так і не було вирішене. А Юрку закидали, мовляв, одружився з угоркою і забудеш свою землю, станеш «твердим мадяром».

У взаєминах в новому колективі траплялися й прикраси, як у випадку з Ленке, колегою по роботі, котра не втрималася через непорозуміння й у гніві кинула Юркові: «Бідеши русін. Ось хто ви! Бочкораш, тетвеш русін!» (Смердючий русин. Постоляшник, вошливий русин) [9, с. 208]. Коли ж Ілушка приїхала знайомитися з батьками Юрка, то мати, котра говорила з нею угорською, додала: «А з няньком можеш поговорити й по-англійському, якщо вмієш. Ми всі мови вивчали...» [9, с. 225].

Показує М.Томчаний, як з Юрка Телегазі виправдальна комісія знімає вирок, але згадуючи, що той був «пластуном, і голосився за українця» (знову ж таки, хіба в радянський час згадували про Пласт?).

У творі відчувається культура осмислення й висвітлення подій та людських вчинків у дуже складні роки й, відповідно, простежується «осмислення гуманістичного потенціалу історичної пам'яті», що йде «паралельно з освоєнням величезного масиву знань про людину і набутий нею досвід цивілізованого співжиття» [5, с. 18]. У вимушеній ситуації, в якій опинився Юрко Телегазі, він будує стосунки з оточенням на принципах загальнолюдських цінностей: чесність, порядність, доб-

розичливість, охайність, працелюбність, прощення – і здебільшого люди йому відповідають взаємністю. Він-бо розуміє, що «подальше життя людини залежить від його минулого способу життя – його вчинків, освіти, праці та ін. Це проявляється як на рівні внутрішньої індивідуальної свідомості, так і на свідомості громадській» [8, с.9].

До речі, містечко теж дуже мудро вчиняє із Юрком, не зустрічаючи його як ворога, а як людину, що втрапила у немилість: спочатку у себе в краї, а далі в Сольноку (де починав роботу: «Знаєш, чому тебе перемістили із Сольнока в Кунсалаш?... Ти зі своїм другом у Сольноку на пошти говорив по-вашому... Демонстративно!.. Вас прислали вчитися угорської мови, а ви хотіли навчити Сольнок своєї?» [9, с. 30] – повідомляв його колега з тихого містечка).

Справді, Юрко Телегазі зустрічав довкола себе, де б він не був, добрих людей, і тих, котрі чинили зло. Важливою місією для себе бачив пробудити добрі риси людського характеру. Він навіть спостерігає: «у кожній людині лежить поруч і добро, і зло. Питання лише в тому, котрого з цих братів ти зумів у собі пробудити...» [9, с. 83]. Отож, поринаючи у схрони пам'яті, герой здійснює важливу функцію – забезпечує «зв'язок часів» [5, с. 18], відшукуючи позитивні смисли в минулому народів і, відповідно, передаючи їх наступним поколінням. Річ у тім, що Юрко живе згідно з християнською заповіддю любові: «Люби ближнього, як самого себе» і вмінням прощати.

«Життя починається з любові, а з ненависті родиться смерть...» [9, с. 205] – пояснював Юркові Телегазі угорець Лаці-бачі, що «навчився по-русинськи» [9, с. 205]. А кохана Ілушка проказувала: «Я розумію вас, Дюрку: хто не любить свій народ, той не здатний нічого любити!.. І птахи плачуть холодної осені, коли мусять лишати свої гнізда. Зате, як радісно лунає їхній крик, коли повертаються до гнізд, де виростили і вклали свою працю!» [9, с. 104]. Очевидно, такої думки були й інші мешканці тихого містечка, коли зустрічали Юрка. Письменник підказує, що здатність душі до любові і праці прокладає містки взаєморозуміння між людьми. Також угорці пам'ятали, як сказав персонаж роману Чергаті: «Петефі – наша зірка... За походженням слов'янин, а більшого мадяра не знайдеш!» [9, с. 233].

Постать Юрка Телегазі по-особливому зворушливо вимальовується у коханні до Ілушки. Будучи внутрішньо налаштованим на прекрасне, героєм у всьому відшукує естетичні складові: у співі Ілонки, поштової працівниці із сусіднього містечка, в одязі людей, з якими стрічається, в пунктуальному щоранковому прибиранні міста, в красі пейзажу. Ілушку він теж сприймає, насамперед, через зовнішні ознаки: «На її щоках горів вогник молодості, на нас дивилися карі очі. З-під капелюшка над чолом вибивалося великою хвилею чорне волосся, відтак воно ховалося, щоб знову розсипа-

тись великими кучерями по плечах. Носик мала прямий з ледь помітною нерівністю. Від Ілушки війнуло добром і дівочою ніжністю» [9, с. 54-55].

Краса дівчини виявилася не лише в обличчі, а й у рисах характеру, у вихованні, що виражалося у вмінні поводитися з людьми, вести розмову, бути доброю донькою, сумлінною працівницею після закінчення гімназії. Недаремно в тихому містечку до неї ставилися дуже прихильно. Спільність цінностей – працелюбство, чесність, доброзичливість, охайність, вміння прощати поріднили душі, здавалося б, зовсім різних людей. Щирість у спілкуванні доволі швидко відкрила в їхніх взаєминах бажання звиряти свої глибинні переживання: Ілушка Юркові – про трагічний урок життя своєї родини, який показав, що жити без любові в сім'ї не можна, а юнак дівчині звирився про донос, який написав на нього односельць: *«Подумайте, Ілушко, на мене хтось набрехав, що я у формі чеського полковника примусив шофера Миколу Чепуру залізити у танк і везти мене проти мадярів. Ніби чеські танки і полковницькі форми росли при дорогах?»* [9, с. 93].

Здатність звирити найпотаємніше і відчутти підтримку іншого – стала тим надійним фундаментом, що ліг в основу стосунків пари. Тому так зворушливо лунала вулицею Кунсаллаша серенада, яку виконував Юрко під вікном своєї милої за допомогою Руді-прімаша.

Приймає Юрко Телегазі і світоглядні спостереження батька Ілушки, коли той каже: *«Не вір чоловікові, який обіцяє тобі гори-доли, а сам ходить в забруднених штанах, на черевиках засохло вчорашнє болото, а під нігтями бруд... Від людини, котра сама собі не може допомогти, ти не чекай помочі! «Якщо кажеш, що любиш Бога, а брата свого ненавидиш – лжа!» – каже Святе писмо. Але то люди написали. Це, хлопче, стара істина! Люди і в давні часи думали, якщо хотіли жити»* [9, с. 105].

Батьки Ілушки підтримують вибір своєї доньки навіть тоді, коли вона дає реверс своєму майбутньому чоловіку і їй доводиться бути відлученою від кальвіністської громади (як колись її мати – з католицької), а батька *«викинули з церковної ради»* [9, с. 241]. Родичі Юрка теж приймають Ілушку, а сам він на потаємні переживання матері: *«Та хіба в нас мало своїх дівчат, що ти хочеш брати кальвінку?»*, відповідав: *«Мамо, то не така мадярка, як ті, що вас били через мене!»* [9, с. 103].

Любов молодих і батьківська мудрість перемагають, бо ж, як повторював Сіладі: *«У людини стільки гордості, скільки їй хибить розуму»* [9, с. 105]. Гордина не була в повазі в родині Телегазі та Сіладі.

Милу Ілушку Юрко у своїх думках називає «косулею», «горличкою», «ластівкою», «голубкою» і додає: *«Я не розумію тих людей, що бояться похвалити жінку, коли вона добре зготує, зі*

смаком одягнеться, пошеє гарний одяг, коли стане принадною... Людину треба підтримувати, щоб вона не опустилась, щоб жила піднесено» [9, с. 136]. Знову ж таки своєрідна формула: *«Люби ближнього, як самого себе»*.

Кохання до Ілушки, безперечно, допомогло героєві втриматися від гніву і злості, які, зовсім закономірно, могли б виринути у душі юнака через всі перипетії, що довелося перейти. Ілушка підсилила Юркову стійкість і впевненість у житті – він дає рішучу відповідь і проганяє лікаря Галамбоша з пошти, коли той вривається через службовий вхід в офіс; примушує вибачитися угорського годнодя (лейтенанта) за невідповідний тон розмови; відстоює інтереси своїх земляків-заробітчак, коли їх кривдить пан Керек, тощо. Ілушка осяяла Юркове життя.

У літературі особливе місце посідають твори про закоханих, яких розділяє непереборне непорозуміння між родинами, війна між народами чи політичні ситуації, – згадаймо хоча б у ХХ ст.: «Берег» Ю.Бондарєва, «Варшавську мелодію» Л.Зоріна, «Зону натхнення» Й.Банаша (про події в Чехословаччині 1968 року) та ін. Юрко й Ілушка зуміли втримати своє кохання, незважаючи на протистояння з буремним часом. Цікаво, що навіть ті випадковості, до яких мають бути готовими закохані, їх оминали. Усе ж туга за батьківщиною – не полишала. А зустріч із земляками, що працювали на Керека, мовби підштовхнула до письменницької творчості.

Друга частина роману включає повість Юрка Телегазі (*«пробував перо, відчуваючи велике хвилювання»* [9, с. 133]) про життя Штефана Дзюбана – чоловіка, котрий прибув на верховинську землю з Галичини. Він так жив серед нових сусідів, що *«на привітання Штефанові знімав капелюх сам Жменяк, хоч він це робив не перед кожним...»* [9, с. 120]. Цього персонажа обрав Юрко не випадково, адже чоловік опинився «на чужині» (тоді – не у своїй державі, бо родом з Галичини) і був прибутним чоловіком у Горбках, так як і Телегазі у Кунсаллаші.

І знову оповідач провадить думку, що Штефану допомагає влитися в громаду села сповідання ним загальнолюдських цінностей: чесність, працьовитість, доброзичливість, порядність, уміння прощати. Це й наштовхує Юрка замислитися: *«...хіба я не міг народитися Штефаном? Лемки живуть і по цей бік Карпат і по той. Ними завнтажені Карпати, як кобила бесагами... Я міг би воювати на Піяві за австрійського цісаря і носив би Штефанові баканчі. Штефан – це я в іншому тілі, яке народилося раніш. Це він носить торбу, яку я міг носити. Я відчував, що в ній – і моя доля... Але я міг народитись і угорцем... і тоді став би на захист Штефанів, як це зробив Бейрешбачі...»* [9, с. 137]. Отож, драматизм Штефанової ситуації посилюється тим, що його, українця, вважали чужинцем на українській землі, котра століт-

тями перетята кордоном: «легше було археологам впорядкувати кістки предків, аніж панам «збагнути» нашу приналежність до великої родини – України» [9, с. 182] – підкреслює Юрко Телегазі. Через особу Штефана країни відчують єдність українського народу.

Постать Штефана втілює в собі архетип солдата (ще й ім'я в нього, як у давнього героя із народної пісні «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?») – пережиті ним жахи війни сформували нову канву цінностей: невибагливість в життєвих потребах, вміння в будь-якій ситуації знайти вихід, бути вільним у пересуванні, жити одним днем; у мирний час він допомагає в сільськогосподарській роботі горянам, надійний сусід, пильний у праці («його ніколи й не бачили в ліжку, бо лягав пізно, а підводився на зорі» [9, с. 177]), тобто у всьому і всім Дзюбан помічник [10, с. 352]. Своєрідне перенесення його «помічної» здатності із військового часу на мирний відбувається в домі вдовиці Марії Кертиці, котрій передає баканчі (черевики) її чоловіка, що загинув на Північ під час війни. Виконавши останнє прохання свого товариша, Штефан приносить в хату його любов і бажання піклуватися про свою сім'ю, а водночас мовби передає родову естафету його синам і в хліборобстві, і в захисті своєї землі. Також Штефан стає, певною мірою, уособленням цих чоловічих якостей для дітей побратима.

Роль Штефана як помічника бачимо і в долях Марії Кертиці, Ганьки Пелехатої, селян-робітників пана Керека, за яких йде просити Юрка Телегазі... У селі постать Штефана разом допомагає усвідомити єдність українського народу по той і цей бік Карпат, про нього Юрко й писатиме, пояснював Ілушці: «як шукав українець громадянство на своїй землі» [9, с. 131].

Проте Штефан чув у нашому краї рідні йому слово, пісні, приказки, а Телегазі в Кунсаллаші, якщо «хотів чути свою пісню, то мусив сам собі співати. Але й між чужими Ілушка мене

приголубила» [9, с. 192]. І розмірковує герой над долею угорського народу: «Не угорці винні в цьому, Ілушко! Після повстання (весна народів – О.І.) цісар дав куцу волю угорцям, але вони мали забути приклад мертвих., коли хотіли жити...» [9, с. 131]. Юрко Телегазі розуміє, що випробування лягають в долю кожного народу, як і в долю кожної людини. Та гуманістичні цінності, що по-особливому актуалізуються в жорстокому часі, підштовхують до того, аби досягнути витоків протиріч і, спираючись на загальнолюдські цінності, простягнути руки в примиренні, бо «добрі люди собі – родичі!» [9, с. 137]. Тут і пригадуються відомі рядки Шиллера: «Обнімітесь, мільйони!» (пер. М.Лукаша).

Таким чином, художній світ роману «Тихе містечко» М.Томчання пропонує осмислення історичних подій Другої світової війни, що змінила життя героя твору, як і тисяч закарпатців, при цьому не оминаючи, замовчувану в радянський час, тему Карпатської України; показує плін буття тихого угорського містечка Кунсаллаша, люди якого теж стають заручниками складної доби; змальовує кохання, що приходить у будь-яких життєвих обставинах, і його поява – символ продовження історії цивілізації; торкаючись розбіжностей у взаєминах між людьми, акцентує на таких морально-етичних цінностях, що в різних землях єднають віками добрих людей; послідовно відстоює територіальну, культурну цілісність України; відходить від усталеної радянської схеми: «сприймати історію виключно у чорно-білих тонах, за принципом «або – або»...» [5, с. 24], а, слідуючи за долями й болями індивідів та особистим історичним досвідом, художньо виписує загальну картину життя тих років, відшукуючи позитивні смисли в минулому і передаючи їх наступним поколінням. Ідеї гуманізму, провадить думку письменник, лягають в основу подальших стосунків європейських народів, які розвиватимуться після найжорстокішої війни ХХ століття.

Література:

1. Бібліографічний покажчик: Михайло Томчаний. – Ужгород, 2009. – 60 с.
2. Клочек Г. «Художній світ» як категоріальне поняття / [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Klochek4.htm>.
3. Коник А. «Історична пам'ять» та «політика пам'яті» в епоху медіакультури // Вісник Львівського університету. – Серія журн. – 2009. – Вип.32. – С.153-163.
4. Марко В. Аналіз художнього слова. – К., 2009. – 280 с.
5. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. – К., 2012. – 328 с.
6. Поп В. Вчарований добром: до 80-річчя Михайла Томчання // Карпатська Україна. – 1994. – 14 липня. – С.1,8.
7. Поп В. Творчість Михайла Томчання. Літературно-критичний нарис. – Ужгород, 1997. – 160 с.
8. Савельєва І.М., Полетаєв А.В. Социальные представления о прошлом: типы и механизмы формирования. Препринт WP6/2004/07.— М., 2004. — 56 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – https://www.hse.ru/data/.../WP6_2004_07.pdf.
9. Томчаний М. Тихе містечко. – Ужгород, 1969. – 243 с.
10. Чернышов А.В. Архетипы древности в русской культурной традиции // Вестник Нижегородского университета им. Н.И.Лобачевского. Социология. Психология. Философия. – 2010. – №1. – С.349-356. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/.../51.pdf>.

Александра Игнатович

ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ МИР РОМАНА МИХАИЛА ТОМЧАНИЯ «ТИХИЙ ГОРОДОК»

Аннотация. В статье прослеживается художественный мир автобиографического романа Михаила Томчания «*Тихий городок*» (1969), события которого разворачиваются во времена Второй мировой войны в равнинной Венгрии и родном крае прозаика, селе, названном в произведении – Горбки. Роман принадлежит к сочинениям, повествующим о влюбленных, которым препятствует война между их народами или политические ситуации («Берег» Ю.Бондарева, «Варшавская мелодия» Л.Зорина, «Зона вдохновения» Й.Банаша...)

Художественный мир романа «*Тихий городок*» М.Томчания предлагает осмысление эпохи, которая изменила жизнь героя произведения и его земляков, не обходя, замалчиваемую в советскую эпоху, тему Карпатской Украины; изображает любовь, что приходит в любых жизненных обстоятельствах, и ее появление – символ продолжения истории цивилизации; касаясь разногласий в отношениях между людьми, акцентирует внимание на тех морально-этических ценностях, которые их объединяют; последовательно отстаивает территориальную, культурную целостность Украины; художественно выписывая общую картину жизни тех лет, автор отыскивает положительные смыслы в прошлом, передавая их следующим поколениям.

Ключевые слова: художественный мир, роман, временно-пространственные связи, историческая память, архетип солдата, общечеловеческие ценности.

Oleksandra Ihnatovych

THE ARTISTIC WORLD OF THE NOVEL BY MYKHAILO TOMCHANIY "THE QUIET TOWN"

Summary. The article traces the artistic world of Mykhailo Tomchaniy's autobiographical novel "The Quiet Town" (1969) in which events took place in the Second World War times on the plain of Hungary and in the village Horbky which was native land of prose writer. The novel refers to works having narrated a story about lovers who were divided with war between their peoples or political situations ("The Beach" J.Bondarieva, "The Warsaw Melody" L.Zorin, "The Zone of Inspiration" Y.Banash etc.)

The artistic world of M. Tomchaniy's novel "The Quiet Town" offers understanding the historical period that changed the life of the hero and his compatriots, the work also includes the subject of the Carpathian Ukraine which was hushed up in the Soviet time, describes the love arousing under any life condition as a symbol of the continuation of the history of civilization. The novel focuses on the disagreement among people in their relationship and stresses on such moral and ethical values that unite people. The author of the novel consistently advocated territorial and cultural integrity of Ukraine, found the past positive meaning and transferred it to future generations by writing of overall life picture of those years.

Keywords: artistic world, novel, time and place connection, historical memory, soldier archetype, universal values.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2016 р.

© *Игнатович Александра Степанівна* – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДВНЗ «Ужгородський національний університет», член Національної спілки письменників України.